

Prof. univ. dr. **Carmen-Silvia Paraschiv**

(coordonator)

Lector univ. dr.

Maria-Georgiana Teodorescu

Asist. univ. dr.

Alin Sorin Nicolescu

Drept procesual penal. Partea generală

Note de curs

Ediția a 6-a, revizuită și adăugită

Editura
Hamangiu
2024

Capitolul al III-lea

Acțiunile în procesul penal

§1. Acțiunea penală

1.1. Noțiuni introductive

Acțiunea penală reprezintă instrumentul juridic cu ajutorul căruia conflictul de drept penal este adus spre soluționare organelor judiciare, în vederea tragerii la răspundere penală a persoanelor fizice și juridice care au săvârșit infracțiuni^[1].

1.2. Obiectul acțiunii penale

Acțiunea penală are ca obiect tragerea la răspundere penală a persoanelor care au săvârșit infracțiuni.

1.3. Subiecții acțiunii penale

Subiectul activ principal este statul, ca subiect pasiv al infracțiunii, ce realizează tragerea la răspundere penală.

Subiectul activ secundar este persoana vătămată, în cazurile prevăzute de lege.

Subiectul pasiv este inculpatul, ca subiect activ al infracțiunii, ce suportă tragerea la răspundere penală.

1.4. Trăsăturile acțiunii penale

Acțiunea penală aparține statului, întrucât realizează tragerea la răspundere penală a persoanelor care au săvârșit infracțiuni.

Acțiunea penală este obligatorie, trăsătură ce derivă din principiul oficialității și obligativității punerii în mișcare și a exercitării acțiunii penale, conform căruia procurorul este obligat să pună în mișcare și să exercite acțiunea penală din oficiu atunci când există probe din care rezultă săvârșirea unei infracțiuni și nu există vreo cauză legală de împiedicare.

^[1] I. NEAGU, M. DAMASCHIN, B. MICU, C. NEDELICU, *op. cit.*, p. 70.

Acțiunea penală este individuală sau personală, trăsătură ce rezultă din principiul conform căruia răspunderea penală este personală.

Acțiunea penală este irevocabilă sau indisponibilă, în sensul că, odată ce a fost pusă în mișcare, nu se mai poate opri exercitarea ei până la pronunțarea unei hotărâri penale definitive. Excepțiile sunt retragerea plângerii prealabile (art. 158 C. pen.) și renunțarea la urmărirea penală (art. 318 C. proc. pen.)^[1].

Acțiunea penală este indivizibilă, în sensul că statul se îndreaptă împotriva tuturor participanților la săvârșirea infracțiunii^[2].

1.5. Momentele acțiunii penale

1.5.1. Punerea în mișcare a acțiunii penale

Conform art. 14 alin. (2) C. proc. pen., „Acțiunea penală se pune în mișcare prin actul de inculpare prevăzut de lege”.

Actul de inculpare este:

- **ordonanța procurorului**, în faza de urmărire penală, conform art. 309 C. proc. pen.;
- **declarația orală a procurorului**, când acesta participă la judecată și se constată săvârșirea unei infracțiuni de audiență, situație în care poate declara că începe urmărirea penală, pune în mișcare acțiunea penală și îl poate reține pe suspect sau pe inculpat, conform art. 360 alin. (2) C. proc. pen.

Condițiile de punere în mișcare a acțiunii penale:

- există probe din care rezultă că o persoană a săvârșit o infracțiune;
- nu există cazuri care împiedică punerea în mișcare, prevăzute la art. 16 C. proc. pen. [art. 309 alin. (1) C. proc. pen.].

Punerea în mișcare a acțiunii penale se poate realiza numai *in personam*.

Potrivit art. 309 alin. (2) teza I C. proc. pen., „Punerea în mișcare a acțiunii penale este comunicată inculpatului de către organul de urmărire penală care îl cheamă pentru a-l audia”.

^[1] C.S. PARASCHIV, *op. cit.*, p. 29-30.

^[2] *Ibidem*, p. 30.

1.5.2. Exercițarea acțiunii penale

Prin exercitarea acțiunii penale se înțelege susținerea acțiunii prin supunerea inculpatului urmăririi penale și procedurii de soluționare a cauzei în fața instanței de judecată, în vederea declanșării procesului de tragere la răspundere penală^[1].

Conform art. 14 alin. (3) C. proc. pen., „Acțiunea penală se poate exercita în tot cursul procesului penal, în condițiile legii”, dar, întrucât acțiunea penală se stinge prin rămânerea definitivă a hotărârii judecătorești de condamnare, apreciem că acțiunea penală **nu** se poate exercita în faza de punere în executare a hotărârilor penale rămase definitive. Excepția de la această regulă intervine în situația în care este admisă o cale extraordinară de atac, exercitarea acțiunii penale fiind posibilă, întrucât faza de judecată este reluată.

Potrivit art. 15 C. proc. pen., condițiile de exercitare a acțiunii penale sunt:

- să existe probe din care rezultă presupunerea rezonabilă că o persoană a săvârșit o infracțiune;
- nu este incident niciunul dintre cazurile care împiedică exercitarea acțiunii penale, prevăzute în art. 16 alin. (1) C. proc. pen.

1.5.3. Stingerea acțiunii penale

Acțiunea penală **nu poate fi pusă în mișcare**, iar dacă a fost pusă în mișcare, **nu mai poate fi exercitată (se stinge)** când se constată existența vreunui dintre cazurile prevăzute în art. 16 C. proc. pen.^[2]

Conform art. 17 C. proc. pen., acțiunea penală se poate stinge în cursul fazei de urmărire penală și în faza de judecată.

În faza de urmărire penală, acțiunea penală se stinge prin **clasare** sau **renunțare la urmărirea penală**, iar în cursul judecății, prin **rămânerea definitivă a hotărârii judecătorești de condamnare, renunțare la aplicarea pedepsei, amânare a aplicării pedepsei, achitare sau încetare a procesului penal**.

Cazurile prevăzute de art. 16 alin. (1) C. proc. pen. pot determina:

- **lipsa de temei al acțiunii penale** [lit. a)-d)] – prezența lor exclude infracțiunea, lipsind, implicit, și temeiul tragerii la răspundere penală^[3];

[1] I. NEAGU, M. DAMASCHIN, B. MICU, C. NEDELCU, *op. cit.*, p. 72.

[2] C.S. PARASCHIV, *op. cit.*, p. 41.

[3] B. MICU, R. SLĂVOIU, A. ZARAFIU, *op. cit.*, p. 44.

- **lipsa de obiect al acțiunii penale** [lit. e)-j)] – constatarea lor conduce la concluzia că fapta este infracțiune, dar există impedimente cu privire la tragerea la răspundere penală, adică în ceea ce privește realizarea obiectului acțiunii penale^[1].

În cursul procesului penal pot fi incidente, concomitent, cazuri din ambele categorii, situație în care va prevala cauza care lipsește acțiunea de temeii, și nu cea care lipsește acțiunea de obiect, întrucât nu poate opera tragerea la răspundere penală dacă lipsește însuși temeiul infracțiunii.

Potrivit art. 16 alin. (1) C. proc. pen., cazurile care împiedică punerea în mișcare sau exercitarea acțiunii penale și soluțiile care se dispun în situația în care sunt incidente sunt următoarele:

În faza de urmărire penală: – clasare	{	a) fapta nu există;
În faza de judecată: – achitare		b) fapta nu este prevăzută de legea penală ori nu a fost săvârșită cu vinovăția prevăzută de lege;
		c) nu există probe că o persoană a săvârșit infracțiunea;
		d) exista o cauză justificativă sau de neimputabilitate;
În faza de urmărire penală: – clasare	{	e) lipsește plângerea prealabilă, autorizarea sau sesizarea organului competent ori o altă condiție prevăzută de lege, necesară pentru punerea în mișcare a acțiunii penale;
În faza de judecată: – încetare a procesului penal		f) a intervenit amnistia sau prescripția, decesul suspectului sau inculpatului persoană fizică sau s-a dispus radierea suspectului ori inculpatului persoană juridică;
		g) a fost retrasă plângerea prealabilă, în cazul infracțiunilor pentru care retragerea acesteia înlătură răspunderea penală, a intervenit împăcarea ori a fost încheiat un acord de mediere în condițiile legii;
		h) există o cauză de nepedepsire prevăzută de lege;
		i) există autoritate de lucru judecat;
		j) a intervenit un transfer de proceduri cu un alt stat, potrivit legii.

^[1] *Ibidem.*

Art. 16 alin. (1) lit. a) C. proc. pen. – fapta nu există

În sarcina inculpatului C.O.E. s-a reținut împrejurarea că, în calitate de administrator al SC E.V. SRL, în baza unei înțelegeri prealabile avute cu inculpatul D.D., a participat și a adjudecat licitația prin care se urmărea vânzarea unui imobil ce a constituit sediul vechi al sucursalei C. Bank. Participarea inculpatului la această licitație a fost simulată și realizată doar în scopul de a-l sprijini și de a-l ajuta pe inculpatul D.D. să dobândească în mod necuvenit, în interes propriu, imobilul anterior menționat. Astfel, în sarcina inculpatului C.O.E. s-a reținut complicitatea la săvârșirea infracțiunii prevăzute de art. 12 alin. (1) lit. a) din Legea nr. 78/2000, respectiv complicitatea la efectuarea de operațiuni financiare, ca acte de comerț, incompatibile cu funcția, atribuția sau însărcinarea pe care o îndeplinește o persoană ori încheierea de tranzacții financiare, utilizând informațiile obținute în virtutea funcției, atribuției sau însărcinării sale. Având în vedere că instanța a constatat că nu sunt întrunite elementele constitutive ale acestei infracțiuni în ceea ce îl privește pe inculpatul D.D., în calitate de autor, nu a reținut săvârșirea faptei nici în sarcina inculpatului C.O.E., întrucât, conform doctrinei și jurisprudenței, pentru reținerea complicității la această faptă, ar fi trebuit ca ea să se fi săvârșit în mod nemijlocit de o persoană în calitate de autor. Față de aceste considerente, în baza art. 16 alin. (1) lit. a), instanța a dispus achitarea inculpatului C.O.E.^[1]

Art. 16 alin. (1) lit. b) C. proc. pen. – fapta nu este prevăzută de legea penală ori nu a fost săvârșită cu vinovăția prevăzută de lege

P.L.M., în calitate de avocat, a primit în contul său bancar, cu titlu de onorariu, suma de 400.000 de euro. Având în vedere că acesta nu a declarat suma încasată, în sarcina sa s-a reținut săvârșirea infracțiunii de evaziune fiscală, prevăzută de art. 9 alin. (1) lit. b) din Legea nr. 241/2005^[2]. Ulterior, s-a constatat că onorariul nu i se cuvenea, inculpatul fiind obligat la repararea pagubei produse persoanei vătămate. Pe cale de consecință, neexistând venitul care atrăgea plata impozitelor către bugetul de stat, nu putea subzista obligația de plată a impozitului. Pentru aceste considerente, instanța a apreciat că lipsește elementul material al laturii obiective a infracțiunii de evaziune fiscală, astfel că s-a dispus achitarea inculpatului P.L.M. în baza art. 16 alin. (1) lit. b) teza I C. proc. pen.^[3]

^[1] C.A. Pitești, s. pen., min. și fam., sent. pen. nr. 101/F din 28 mai 2014, www.rolii.ro.

^[2] M. Of. nr. 672 din 27 iulie 2005.

^[3] I.C.C.J., s. pen., dec. nr. 342 din 7 octombrie 2015, www.scj.ro.

Art. 16 alin. (1) lit. c) C. proc. pen. – nu există probe că o persoană a săvârșit infracțiunea

Prin rechizitoriul întocmit de organele de urmărire penală s-a reținut că inculpatul D.D., în calitate de director al C. Bank – Sucursala R.V. și președinte al comisiei de licitație constituite pentru vânzarea imobilului care a reprezentat sediul vechi al C. Bank din R.V., în baza unei înțelegeri prealabile realizate cu inculpații C.O.E. și C.M., a dobândit, în mod necuvenit, în interes propriu, prin societatea interpusă SC E.V. SRL, bunul anterior menționat. S-a reținut că inculpatul D.D. era în stare de incompatibilitate prevăzută de Normele metodologice nr. 10/2003 în vigoare la acea dată. De asemenea, s-a arătat că același inculpat a participat la licitație în calitate de președinte al comisiei, utilizând în scopul mai sus menționat informații obținute în virtutea funcției de director al C. Bank. Analizând probatoriul existent în cauză, instanța a reținut că nu există nicio probă din care să rezulte în mod clar, cert și convingător că inculpatul ar fi urmărit să obțină imobilul pentru sine, susținerile din rechizitoriu fiind simple supoziții teoretice care nu se bazează pe niciun mijloc de probă. Față de aceste considerente, instanța a dispus, în baza art. 16 alin. (1) lit. c) C. proc. pen., achitarea inculpatului D.D. pentru săvârșirea infracțiunii de conflict de interese, prevăzută de art. 253¹ C. pen. anterior^[1].

Art. 16 alin. (1) lit. d) C. proc. pen. – există o cauză justificativă sau de neimputabilitate**1. Cauze justificative generale:**

- legitima apărare (art. 19 C. pen.) – spre exemplu, dacă făptuitorul, pentru a se apăra de atacul cu cuțitul al victimei, o lovește cu pumnul în față, provocându-i leziuni traumatice care necesită îngrijiri medicale;
- starea de necesitate (art. 20 C. pen.) – spre exemplu, dacă făptuitorul distruge un zid al unui imobil pentru a salva o persoană ce se află în pericol din cauza unui dezastru natural;
- exercitarea unui drept sau îndeplinirea unei obligații (art. 21 C. pen.) – spre exemplu, dacă făptuitorul, agent de poliție, sparge ușa locuinței unei persoane pentru a efectua o percheziție domiciliară, întrucât aceasta a refuzat să deschidă;
- consimțământul persoanei vătămate (art. 22 C. pen.) – spre exemplu, cazul unui sportiv care la un antrenament la sală primește un pumn în timpul antrenamentului și îi este provocată astfel o fractură de mandibulă de către antrenor.

[1] I.C.C.J., s. pen., dec. nr. 179 din 19 mai 2015, www.scj.ro.

Cauze justificative speciale, precum^[1]:

- întreruperea cursului sarcinii în scop terapeutic, efectuată de către un medic de specialitate, până la vârsta de douăzeci și patru de săptămâni, sau întreruperea ulterioară în scop terapeutic, în interesul mamei sau al fătului [art. 201 alin. (6) C. pen.];
- lăsarea fără ajutor a unei persoane aflate în dificultate nu constituie infracțiune dacă, prin acordarea ajutorului, autorul s-ar expune unui pericol grav cu privire la viața, integritatea corporală sau sănătatea sa [art. 203 alin. (2) C. pen.];
- înțelegerea patrimonială dintre infractor și persoana vătămată, intervenită în cazul infracțiunilor pentru care acțiunea penală se pune în mișcare la plângere prealabilă sau pentru care intervine împăcarea [art. 272 alin. (2) C. pen.];
- divulgarea ori dezvăluirea de acte sau activități vădit ilegale comise de autorități într-o cauză penală [art. 277 alin. (4) C. pen.].

2. Cauze de neimputabilitate generale:

- constrângerea fizică (art. 24 C. pen.) – spre exemplu, cazul în care o persoană, provocându-i o durere fizică insuportabilă alteia prin arsura cu un fier încins, o determină să semneze în fals un înscris oficial;
- constrângerea morală (art. 25 C. pen.) – spre exemplu, cazul în care o persoană, amenințând că va ucide copilul făptuitorului, îl determină pe acesta să săvârșească un furt de bijuterii scumpe;
- excesul neimputabil (art. 26 C. pen.) – spre exemplu, cazul în care o persoană atacată de un agresor cu un cuțit, sub imperiul tulburării sau temerii, ripostează folosindu-se de un par, urmarea fiind uciderea agresorului;
- minoritatea făptuitorului (art. 27 C. pen.) – spre exemplu, cazul în care un minor de 13 ani săvârșește o infracțiune, la fel un minor între 14 și 16 ani, dacă se dovedește în urma unei expertize că nu are discernământ;
- iresponsabilitatea (art. 28 C. pen.) – spre exemplu, cazul în care o persoană cu dizabilități intelectuale săvârșește o infracțiune, iar starea de boală se dovedește printr-o expertiză medico-legală;
- intoxicația (art. 29 C. pen.) – spre exemplu, cazul unui muncitor care lucrează într-o fabrică de băuturi și, la plecarea acasă, ca urmare a inhalării involuntare a vaporilor de alcool, produce un accident auto urmat de moartea unei victime;
- eroarea (art. 30 C. pen.) – spre exemplu, cazul unui elev care își sperie un coleg fără a cunoaște faptul că acesta este bolnav de inimă, urmarea fiind decesul acestuia prin stop cardio-respirator;
- cazul fortuit (art. 31 C. pen.) – spre exemplu, în timp ce făptuitorul se află la volanul unui autoturism nou, în garanție, are loc o defecțiune neprevăzută la

^[1] C.S. PARASCHIV, *op. cit.*, p. 33-34.

sistemul de direcție sau de frânare, care provoacă un accident auto soldat cu un deces.

Cauze de neimputabilitate speciale:

- acestea sunt prevăzute în norma de incriminare a infracțiunii – spre exemplu, art. 290 alin. (2) C. pen. prevede faptul că, în cazul dării de mită, fapta nu constituie infracțiune atunci când mituitorul a fost constrâns prin orice mijloace de către cel care a luat mită.

De reținut este faptul că, dacă acțiunea penală s-a stins ca urmare a existenței unei cauze de neimputabilitate, suspectul sau inculpatul are dreptul de a cere **continuarea procesului penal**, potrivit dispozițiilor art. 18 C. proc. pen., situație în care, dacă se constată incidența unui caz dintre cele prevăzute de art. 16 alin. (1) lit. a)-c) C. proc. pen., soluția se va dispune în raport cu acesta, iar în caz contrar se va menține temeiul inițial.

Efectele constatării existenței unei cauze justificative se răsfrâng asupra tuturor participanților la comiterea faptei prevăzute de legea penală (efect *in rem*), pe când constatarea existenței unei cauze de neimputabilitate are efect doar asupra persoanei cu privire la care se constată existența acestor împrejurări (efecte *in personam*), iar asupra participanților numai în măsura în care și aceștia beneficiază de o astfel de cauză. Unica ipoteză în care cauzele de neimputabilitate au efecte *in rem* este aceea a existenței unui caz fortuit.

Art. 16 alin. (1) lit. e) C. proc. pen. – lipsește plângerea prealabilă, autorizarea sau sesizarea organului competent ori o altă condiție prevăzută de lege, necesară pentru punerea în mișcare a acțiunii penale

➤ **Plângerea prealabilă:**

- operează *in personam*;
- lipsa plângerii prealabile înlătură răspunderea penală [art. 157 alin. (1) teza finală C. pen.];
- plângerea prealabilă reprezintă un mod special de sesizare, având o natură juridică mixtă:
 - condiție de procedibilitate;
 - condiție de pedepsibilitate;
- lipsa plângerii prealabile poate îmbrăca două forme:
 - neintroducere;
 - introducere, însă cu nerespectarea condițiilor legii pentru introducerea validă.

Excepție: este valabilă plângerea prealabilă greșit îndreptată, dar valid întocmită;

- lipsa plângerii prealabile nu împiedică punerea în mișcare a acțiunii penale din oficiu, chiar dacă termenul de introducere a plângerii prealabile a fost depășit, în cazul în care cel vătămat este:
 - o persoană lipsită de capacitate de exercițiu;
 - o persoană cu capacitate de exercițiu restrânsă;
 - o persoană juridică ce este reprezentată de făptuitor [art. 157 alin. (4) C. pen.];
 - acțiunea penală se poate pune în mișcare din oficiu și când:
 - persoana vătămată a decedat înainte de expirarea termenului prevăzut de lege pentru introducerea plângerii;
 - persoana juridică a fost lichidată [art. 157 alin. (5) C. pen.];
 - o plângere prealabilă introdusă tardiv nu mai poate fi admisă. Spre exemplu, în cazul unei infracțiuni de lovire sau alte violențe, persoana vătămată nu mai formulează plângere împotriva făptuitorului, deși, în prealabil, a sunat la 112 și organele de constatare s-au deplasat la fața locului, sesizându-se din oficiu.
- Constituie situații în care **lipsa autorizării** prealabile a organului competent este determinantă în soluționarea cauzei următoarele:
- în cazul aplicării legii penale în spațiu potrivit **principiului personalității legii penale**, respectiv în ipoteza prevăzută la art. 9 alin. (3) C. pen., potrivit căreia, în cazul infracțiunilor săvârșite în afara teritoriului țării de către un cetățean român sau de o persoană juridică română, în anumite condiții, punerea în mișcare a acțiunii penale se face cu autorizarea prealabilă a procurorului general al parchetului de pe lângă curtea de apel în a cărei rază teritorială se află parchetul mai întâi sesizat sau, după caz, a procurorului general al Parchetului de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție; termenul în care poate fi emisă autorizația este de 30 de zile de la data solicitării autorizării și poate fi prelungit, fără însă ca durata totală să depășească 180 de zile;
 - în cazul aplicării legii penale în spațiu potrivit **principiului realității legii penale**, respectiv în ipoteza prevăzută la art. 10 alin. (2) C. pen., conform căreia punerea în mișcare a acțiunii penale în cazul infracțiunilor comise în afara teritoriului țării de către un cetățean străin sau de către o persoană fără cetățenie, contra statului român, unui cetățean român ori unei persoane juridice române, se face cu autorizarea prealabilă a procurorului general al Parchetului de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție^[1].

^[1] C.S. PARASCHIV, *op. cit.*, p. 36.

- Lipsa **sesizării organului competent** este aplicabilă în cazul infracțiunilor cuprinse la art. 413-417 C. pen., vizând anumite fapte comise de către militari, caz în care este necesară sesizarea comandantului unității militare.

De reținut este că, spre deosebire de plângerea prealabilă, sesizarea organului competent nu poate fi retrasă ulterior^[1].

Art. 16 alin. (1) lit. f) C. proc. pen. – a intervenit amnistia sau prescripția, decesul suspectului sau inculpatului persoană fizică sau s-a dispus radierea suspectului ori inculpatului persoană juridică

- prevederile vizează doar amnistia antecondamnatorie și doar prescripția răspunderii penale;
- în cazul amnistiei și al prescripției, suspectul sau inculpatul poate cere continuarea procesului penal, iar dacă se constată existența unuia dintre cazurile prevăzute la art. 16 alin. (1) lit. a)-d) C. proc. pen., se pronunță achitarea, pe când, în situația în care nu sunt incidente acestea, se pronunță încetarea procesului penal;
- decesul suspectului ori al inculpatului persoană fizică sau radierea suspectului ori inculpatului persoană juridică – operează în virtutea principiului personalității răspunderii penale – așadar, dacă nu mai există subiectul pasiv al raportului de drept procesual penal, nici acțiunea penală nu are obiect^[2].

Inculpatul G.M. a fost trimis în judecată pentru săvârșirea infracțiunilor de fals intelectual, prevăzută de art. 321 alin. (1) C. pen., uz de fals, prevăzută de art. 323 C. pen., și constituire a unui grup infracțional organizat, prevăzută de art. 367 alin. (1) C. pen. Întrucât instanța a constatat că a intervenit prescripția răspunderii penale, a dispus încetarea procesului penal față de inculpatul G.M., în baza art. 16 alin. (1) lit. f) C. proc. pen.^[3]

Art. 16 alin. (1) lit. g) C. proc. pen. – a fost retrasă plângerea prealabilă, în cazul infracțiunilor pentru care retragerea acesteia înlătură răspunderea penală, a intervenit împăcarea ori a fost încheiat un acord de mediere în condițiile legii

➤ **Retragerea plângerii prealabile:**

- poate interveni până la pronunțarea unei hotărâri definitive [art. 158 alin. (1) C. pen.];
- pentru persoanele lipsite de capacitate de exercițiu, se face numai de reprezentanții lor legali [art. 158 alin. (3) teza I C. pen.];

^[1] *Ibidem*.

^[2] C.S. PARASCHIV, *op. cit.*, p. 37.

^[3] C.A. Ploiești, s. pen., min. și fam., dec. pen. nr. 1302 din 30 decembrie 2014, www.rolii.ro.